

**Tien jaar geopende deuren. Een evaluatief moment.
Ontwikkelingen in de protestantse kerken in Midden- en Oost-Europa
met het oog op missionaire-diakonale gemeentecontacten aan het begin van de 21ste
eeuw**

Lezing gehouden op
zaterdag 13 januari 2001
op de Nieuwjaarsreceptie van de Stichting Hulp Oost Europa
in AC Restaurant “De Meern”, De Meernⁱ

I. Inleiding

Sinds ik ruim dertien jaar geleden naar Hongarije verhuisde is een frequente stroom 'kerkelijke toeristen' mijn drempel gepasseerd. De eerste jaren van mijn kamer in het internaat van het Theologisch instituut in Budapest, het 'centrum' van Hervormde Kerk van Hongarije, daarna van mijn flatje elders in de stad. De laatste jaren van het Zendingsinstituut aan het Calvinplein in het hartje van Budapest. Veelal waren zij op doorreis naar een zustergemeente in Hongarije of Roemenië.

Zij kwamen niet alleen om te genieten van de schitterende aanblik van de Donau met op de achtergrond de burcht van Budapest, of om de vele prachtige kerken te bezichtigen, maar wilden een indruk krijgen van het kerkelijk leven in Hongarije en in Midden- en Oost-Europa. Hoe ik dan toch als 'verhongaarste' Nederlandse of als Nederlandse 'Hongaar' tegen de situatie aankeek was de veelgehoorde vraag. Heel vaak ook kwam een stuk verlegenheid over de aard van de gemeentecontacten ter sprake. “Hoe kunnen we onze zustergemeente echt helpen?” “Vaak hebben we in materiële zin geholpen, maar daar lopen we toch min of meer in vast. We willen wel anders, maar hoe?”

Paulus verwoordt de aard van zijn contact met de gemeente van Rome heel kernachtig: “Want ik verlang u te zien om u enige geestelijke gave mede te delen tot uw versterking, dat is te zeggen: onder u mede bemoedigd te worden door elkaars geloof, zowel van u als van mij.”ⁱⁱ Hij benadrukt *het wederzijdse bemoedigen en versterken van elkaar in geestelijke zin*. Wat betekent dat in de praktijk?

Graag beschouw ik u deze middag als mijn gast en neem ik u mee op een korte 'wandeling' door het Midden- en Oost-Europa van het begin van de 21ste eeuw. Ik wil proberen u wat inzicht geven in de achtergronden en complexiteit van ‘onze’ situatie. De afgelopen tien jaar is er veel veranderd, grote verschuivingen hebben zich voorgedaan, deuren zijn opengegaan. De achtergrond van de verlegenheid ten aanzien van de invulling van de gemeentecontacten waar ik zoeven over sprak is mijns inziens, dat we deze veranderingen nog onvoldoende hebben doorvertaald. Ik denk dat we misschien bepaalde wissels om moeten zetten en op een wat ander spoor verder moeten.

Deze middag beschouw ik als een uitdaging om ons met elkaar te bezinnen op en samen met u te zoeken naar hoe we elkaar, als kerken van Centraal en Oost-Europa en van West-Europa kunnen bemoedigen en versterken om Kerk van Jezus Christus te zijn in een wereld die in toenemende mate niet meer van hem wil weten. Hoe kunnen we in woord en daad het Evangelie uitleven en doorgeven in het gesecculariseerde Europa van vandaag?

De gemeentecontacten zijn soms verbonden met de diakonale of missionaire organen van de kerk, soms ook aan onafhankelijke stichtingen, zoals in uw geval. Ze zijn vaak van *diakonale, pastorale* aard. Mijn voorstel vanmiddag is om de contacten ook een *missionaire* spits te geven. De bemoediging waar ook Paulus oversprak is gericht op ***onderlinge versterking met het oog op het getuige zijn in de wereld***. In het Nieuwe Testament is dat element onlosmakelijk verbonden met het gemeente zijn. In Midden- en Oost-Europa heeft dit missionaire aspect zeer onder druk gestaan de afgelopen veertig jaar. Gelukkig staan de deuren nu wijd open! Maar in veel gevallen is er geen ervaring en een gebrek aan kader om de vele mogelijkheden te gebruiken. Hoe kunnen we elkaar in deze nieuwe situatie helpen? Vandaar dat ik in de titel van mijn betoog spreek over ***'missionaire/diakonale'*** gemeentecontacten. Overigens, belangrijker dan de benaming acht ik de zaak waar we overspreken!

Eerst nog enkele opmerkingen over mijn 'gekleurde bril', het perspectief van waaruit ik u iets wil vertellen.

Tijdens mijn eerste jaren in Hongarije was ik vooral betrokken bij het christelijk studentenwerk en bezig met het onderzoek van de zendingsgeschiedenis van de Hongaarse protestantse kerken.

Zo kwam ik vooral in contact met mensen 'op het grondvlak' voor wie niets belangrijker was dan het geloof in Jezus Christus als hun persoonlijke Verlosser. Hun leven was gestempeld door een diepe vroomheid, gekenmerkt door dagelijks bijbellezen en gebed en door een verlangen het Evangelie aan anderen door te geven. Ondanks verschillen in nationaliteit en afkomst was er veel herkenning. Één in het geloof in het verzoenend werk van Jezus Christus.

Sinds 1993 ben ik op uitnodiging van de synode van de Hervormde Kerk van Hongarije en uitgezonden door de GZB opnieuw werkzaam in Hongarije. Het is mijn taak de protestantse kerken van Hongarije te assisteren in de bezinning op en het toerusten tot het vervullen van haar missionaire taak. Sinds 1995 gebeurt dit binnen het kader van het Protestant Zendingsinstituut in Budapest. Het werk van het Zendingsinstituut is erop gericht (a.s.) predikanten en gemeenteleden te helpen om een lichtend licht en een zoutend zout te zijn in de wereld van vandaag.

Ook ben ik actief betrokken bij een internationaal samenwerkingsverband van theologisch onderwijs en vorming van middenkader voor de kerken van Midden en Oost-Europa. Het valt me steeds weer op dat ondanks de vele verschillen tussen de verschillende landen in deze regio er ook zo veel gemeenschappelijke problemen zijn, die vaak zijn terug te voeren tot een erfenis van het communistische verleden.

Ik wil mijn verhaal wat toespitsen op deze gemeenschappelijke problemen. Eerst nog enkele opmerkingen over de groeiende verlegenheid die ik bespeur zowel hier als in Midden- en Oost-Europa.

II. Groeiende verlegenheid in gemeentecontacten

Het valt buiten het bestek van deze lezing om in te gaan op de geschiedenis van de gemeentecontacten.ⁱⁱⁱ Vele van deze contacten, m.n. in Hongarije en Roemenië, zijn om vaak heel begrijpelijke redenen gestart als hulpverleningscontacten. De groeiende verlegenheid heeft m.i. vooral betrekking op de spanning tussen het 'hulpverlenings' aspect van de

gemeentecontacten en het ‘geestelijke’ aspect.^{iv} Graag wil ik met u luisteren naar enkele voorbeelden die de Hongaarse Julia Szabó geeft van deze spanning. Overigens zijn de voorbeelden niet alleen toepasbaar op de Hongaarse situatie! Ze benadrukt: **“Leer elkaars leven delen voor je elkaars middelen deelt.”**

“In Roemenië was er een kindertehuis met grote problemen. Ze vroegen om geldelijke steun. Toen we de situatie bestudeerden, bleek dat het tehuis slecht functioneerde. Dat was een groter probleem dan het gebrek aan geld. Er is toen een cursus georganiseerd om de instelling beter te laten draaien. *Dat hielp veel meer.* Je helpt ze zo van het idee af dat ze altijd geld nodig hebben. Het is vaak een kwestie van creativiteit, van anders denken (cursivering van mij, AMK).”

[tussen haakjes, u hebt vast wel gemerkt dat een van de problemen van de kerken in Midden- en Oost-Europa is het gebrek aan management ervaring. Ik ontmoet regelmatig kerkleiders, en leiders van christelijke organisaties die heel bekwaam zijn om toerustingswerk te doen, maar die tot over hun oren ‘vastzitten’ in de perikelen rondom het draaiende houden van hun organisaties.^v]

“Of neem de streek Baranya. Je hebt daar in elk dorp een kerk. Vaak zijn die sterk vervallen, omdat ze totaal niet zijn onderhouden. De vraag is dan: moeten ze allemaal worden opgeknapt? Het idee heerst in Hongarije sterk, dat elk dorp z’n eigen kerk moet hebben. Maar er zijn vaak niet eens meer dan tien leden per kerk. Je kunt dan beter een ophaaldienst organiseren, die langs vijf dorpen rijdt en twintig mensen in een kerkgebouw brengt.”^{vi}

[tussen haakjes, als je in Hongarije vraagt, wat versta je onder de Kerk, dan kun je er vrij zeker van zijn dat men wijst naar een gebouw. De kerk is in eerste instantie niet een gemeente, een gemeenschap van mensen die samen de Kerk van Jezus Christus vormen, maar een gebouw. Begrijpelijk, dat daarom voor velen de reparatie van het dak van de kerk prioriteit heeft boven b.v. de missionaire/diakonale toerusting van gemeenteleden]

“Zowel Nederlanders als Hongaren moeten van het schematische denken af: Hongaren moeten leren de Westerlingen niet als geldschietters te zien. **Hier** in Nederland moeten we leren geld niet als oplossing voor alle problemen te beschouwen. **Anders gezegd: Leer eerst elkaars leven te delen voordat je elkaars middelen deelt.** Het eist meer inzet.”^{vii}

“Uiteindelijk is de Hongaarse blik naar de Nederlanders vernederender voor de Nederlanders ... Je wordt [als Nederlander] teruggebracht tot een geldbron, terwijl je veel meer bent. Ze hebben de verkeerde gedachte: je komt daar als Sinterklaas, maar ze moeten van dat idee af.”^{viii}

Achter de genoemde verlegenheid tussen materiële of geestelijke hulpverlening gaan andere **fundamentele vragen** schuil.

1. We verlenen hulp met een doel, met het oog op het lenigen van een bestaande nood. **Maar wat verstaan we onder ‘nood’?** Voor de een gaat het om het repareren van het dak van het kerkgebouw. Als dat in elkaar valt, dan raakt dat de kern van ons kerk zijn, zo is men vaak van mening. De ander verstaat onder ‘nood’ het ontwikkelen van instruktie materiaal voor het zondagschoolwerk of voor het toerusten van

gemeenteleden. Als de kinderen niet horen van de Here Jezus, als gemeenteleden niet toegerust worden om getuige te zijn in het leven van alledag, dan raakt dat de kern van het gemeente zijn. **Onze** definitie van ‘nood’ heeft dus o.a. te maken met **onze** visie op kerk zijn. Het stelt dus ook vragen aan **onszelf!**

2. Een andere fundamentele vraag heeft te maken met onze visie op de plaats en roeping van de kerk in deze wereld. **Gaat het erom de kerk als instituut instant te houden, b.v. omdat het de enige plaats is waar je vrijelijk Hongaars mag spreken, of heeft de kerk een roeping een zoutend zout en een lichtend licht te zijn in een maatschappij die zoekt naar hoop en perspectief.** In het laatste geval is het belangrijk te luisteren naar de ontwikkelingen die zich in de wereld om ons heen voordoen. Wat houdt mensen bezig die *niet* naar de kerk gaan? Maar juist in dit opzicht is er veel veranderd! Men moet opnieuw leren de vragen die bij hen leven te verstaan, en daar ook relevante antwoorden op te geven vanuit de bijbel. Vaak komt het voor dat men nauwelijks weet welke vragen er leven, of dat men probeert op de vragen van vandaag antwoorden van gisteren te geven... ¹ Het gevolg is onvermijdelijk dat rand- en buitenkerkelijken zich nauwelijks aangesproken voelen als ze zomaar eens de moed nemen een kerkdienst te bezoeken.

Op onze wandeling - met zeven mijls laarzen - door Midden- en Oost Europa wil ik eerst met u een kijkje nemen in het leven van alledag, voordat we ons wat verdiepen in de ontwikkelingen die zich in de kerken afspelen.

III. Ontwikkelingen in Midden- en Oost Europa in de afgelopen tien jaar

A. Economisch: na euforie nu pessimisme

In economisch zin is er sinds 1989 veel veranderd. De euforie die de eerste maanden na de 'veranderingen' kenmerkte heeft bij velen plaats gemaakt voor onzekerheid, teleurstelling, bezorgdheid, angst. De tegenstelling arm/rijk neemt meer en meer toe. Men hangt als het ware tussen wal en schip, in een vacuum tussen twee economische systemen. Om u een gevoel te geven hoe de verschillen liggen: in Oostenrijk moet men ruim 3 minuten werken om een liter melk te kunnen kopen, in Hongarije bijna 13 minuten en in Rusland 35 minuten. Een kilo brood 'kost' in Oostenrijk ongeveer 3 minuten arbeid, in Hongarije 15 minuten en in Rusland 52 minuten. Een half pond boter in Oostenrijk ruim 6 minuten arbeid, in Hongarije bijna vijf keer zoveel, en in Rusland tien keer zoveel arbeid.^{ix} Dit zijn gegevens van 1998.

B. Sociaal: na gedwongen 'commune-isme' nu sterk individualisme en gebrek aan communicatie

In sociaal opzicht zijn de vruchten van de afgelopen veertig, vijftig jaar duidelijk merkbaar. De staat nam de verantwoordelijkheid van de opvoeding van de kinderen op zich. Beide ouders werden om economische redenen gedwongen te werken. Van enig gezinsleven bleef niet veel over. Vaak hoor ik van Oost-Europeanen die Nederland bezoeken, dat ze zo getroffen zijn door onze christelijke gezinnen!

¹ Cf. John R.W. Stott, *De Christen als Tijdgenoot*, Uitgeverij Novapres.

Relaties werden gekenmerkt door wantrouwen, je wist immers nooit wie een ‘ingebouwd’ iemand was. Dit heeft nog steeds grote invloed op de onderlinge contacten. Er is nauwelijks echte, betekenisvolle communicatie. Er is een soort angst, om een gesprek aan te knopen met iemand die je niet zo goed kent. De onderlinge verdeeldheid is groot. Je verrijken ten koste van een ander is eerder regel dan uitzondering.

In een situatie waar nauwelijks sprake van ‘commune’, van gemeenschap, en waar nauwelijks communicatie kan het niet anders dan dat dat leidt tot eenzaamheid en uitzichtloosheid.

Velen vluchten in de **alcohol, en in de drugs** (zo’n 10% van de bevolking!). In Hongarije is het percentage zelfdoding schrikbarend hoog.^x

Ieder jaar plegen bijna 5000 mensen in Hongarije **zelfmoord**, terwijl het aantal moorden op 300 ligt. Het percentage zelfdoding in Hongarije is het hoogste ter wereld.^{xi} In de meest recente gegevens van de Verenigde Naties wordt een percentage zelfdoding in de Verenigde Staten genoemd per 100.000 inwoners van 12,4, in de voormalige Sovjet Unie was het 19,5, maar in Hongarije 41,6.^{xii} Het percentage is in Hongarije dus bijna vier maal zo groot als in de Verenigde Staten, terwijl daar het percentage moorden drie maal zo hoog is als in Hongarije. De laatste dertig jaar is het verschil tussen de cijfers uit Hongarije en die uit andere landen toegenomen. Er is sprake van een matige stijging elders, maar in Hongarije zijn de zelfmoord cijfers sinds 1960 schrikbarend gestegen, zelfs verdubbeld! En ook in 1960 waren de cijfers al de hoogste van de wereld.^{xiii}

Pas werden de recente statistieken van **abortus** bekend. Ik ben er ontzettend van geschrokken. In Hongarije wordt op een bevolking van 10 miljoen inwoners per jaar 74.000 abortussen verricht. In Nederland is dit aantal op 16 miljoen inwoners 10.000.^{xiv}

Midden- en Oost-Europa wordt gekenmerkt sterk gekenmerkt door een reactie mentaliteit, ipv een actie mentaliteit. Begrijpelijk, want ieder persoonlijk initiatief werd in het communistische regiem afgestraft. Ook het begrip ‘verantwoordelijkheid dragen’ bestond eigenlijk niet. Je baas was altijd verantwoordelijk.^{xv}

Er heerst ook een sterk gevoel van onveiligheid en angst, a.g.v. sterk groeiende criminaliteit. Misschien dat in absolute zin de situatie niet eens zoveel slechter is dan b.v. in Nederland, maar het feit dat de veranderingen zo snel kwamen veroorzaken dit gevoel.

C. Politiek

Ook in politiek opzicht heerst er veel wantrouwen en verwarring. De verdeeldheid is ook hier groot. Pas vroeg ik goede vrienden op welke partij zij willen gaan stemmen in mei a.s., en waarom. Ze maakten vertelden dat partij programma’s voor hen nietszeggend waren. Lege woorden. En wat koop je voor woorden? Het deed me denken aan de holle partij leuzen die jarenlang geklonken hebben. Hoe zou dat ook in een decennium veranderen?

IV. Ontwikkelingen in de protestantse kerken in Midden-

en Oost-Europa

De ineenstorting van de communistische regimes is door de meeste christenen en kerken in Midden- en Oost Europa ervaren als een geschenk van God. Er zijn grote verschillen per land. Ik beperk me tot enkele hoofdlijnen.

A. Na gedwongen isolement nu ongekeerde openheid

De communistische machtsovername leidde tot een strenge inperking van het kerkelijk leven. Deze machtsovername leidde tot de opheffing van talrijke kerkelijke organisaties, en christelijke scholen werden genationaliseerd. De kerk werd gedwongen een geïsoleerde positie in te nemen in het maatschappelijk en culturele leven. De zendingstaak van de kerk werd gereduceerd tot het dienen van de doelstellingen van de socialistische staat. Evangelisatiewerk mocht alleen nog maar binnen de vier muren van de kerk plaatsvinden. Diakonaal werk was verboden.

En dan ineens gaan de deuren open. Het is als een gevangene die na jarenlange gevangenschap ineens weer wordt teruggeplaatst in de maatschappij en niet weet hoe hij zich moet gedragen. Er is een gebrek aan inzicht in wat de taak, rol en verantwoordelijkheid van de kerk is in een veranderde wereld.

Peter Penner, spreekt in dit verband vanuit de Russische context van het “Postcommunistische syndroom”, dat men niet ‘in staat is om om in vrijheid te leven’.

“De meerderheid van de kerken heeft veel praktische ervaring om in moeilijke situaties van onderdrukking en inperking te leven. Onder deze omstandigheden heeft de kerk geleerd om te vechten om te overleven en is ze in staat gebleken om het geloof te behouden. Maar wat betreft de mogelijkheid om in vrijheid te leven en om de gegeven kansen te benutten die vandaag te dag beschikbaar zijn in Rusland, moet gezegd worden dat de kerk niet weet hoe men daar mee om moet gaan, en hoe men deze kansen kan gebruiken. Er is een veelheid van mogelijkheden om uit te kiezen en mee te beginnen, maar velen weten niet waar te beginnen.”^{xvi}

Ook constateert hij dat het isolement van de kerk en van de gelovigen nog lang niet tot het verleden behoort.

“Mensen hebben geen buitenkerkelijke vrienden. Ze hebben eigenlijk de wereld niet lief waarin ze wonen. Er is weinig persoonlijke evangelisatie. Men bidt meer dat niet-gelovigen naar de kerk en naar God zullen **komen**, in plaats van dat ze zelf uit gaan om de zendingsopdracht te vervullen om alle volken tot discipelen te maken.”

Men spreekt in de kerk een andere taal dan buiten de kerk (ik heb eigenlijk twee talen moeten leren in Hongarije) (dus ook hier weer een communicatie probleem). Het is opvallend dat men vaak terugrijpt naar evangelisatiemethoden uit het verleden (restauratie) of op onkritische wijze methoden uit het westen overneemt.

Talrijke mogelijkheden doen zich voor op diakonaal gebied, werk onder gehandicapten, tehuizen voor kinderen, wezen, bejaarden, werk onder verslaafden aan alcohol en drugs, teveel

om op te noemen. Vele tehuizen worden aan de kerk teruggegeven. Tegelijk worden veel taken op dit gebied door de overheid afgestoten, meer nog dan in het Westen het geval is. Maar in veel gevallen ontbreken structuren voor een kerkelijke rol in de samenleving.

Op het terrein van zending en evangelisatie zijn gelukkig ook vele plaatselijke organisaties actief. Vaak werken ze met een hele kleine, overbezette, onervaren staf, en zeer beperkte budgetten. Soms zijn deze organisaties verbonden met internationale organisaties, waaraan ze ervaring kunnen ontleen, soms zijn ze totaal zelfstandig. Financieel worden ze voor een aanzienlijk deel gedragen door giften van lokale christenen. (cf. Partners in Mission)

De geopende deuren hebben geleid tot een massale toestroom van vooral Amerikaanse zendingsorganisaties.^{xvii} Velen komen voor een korte periode (short term). Dit leidt tot vele problemen, waar uitvoerig over geschreven wordt. Het leidt te ver daar in detail op in te gaan. Om er zomaar enkele te noemen:^{xviii}

1. Vaak wordt buiten bestaande kerkstructuren omgewerkt, zeker in Hongarije.
2. Er is betrekkelijk weinig samenwerking tussen de talrijke organisaties,
3. Vaak heerst ook een sfeer van competitie.
4. Niet zelden gebeurt het dat de beste werkers van de kerken tegen buitensporig hoge salarissen weggekocht worden door de buitenlandse zendingsorganisaties.
5. Helaas zijn vele buitenlandse organisaties niet fijngevoelig voor de culturele context ("hamburger evangelisatie") (dat dan kan ook haast niet gezien het grote percentage shortterm workers). Ik las pas dat in de GOS minder dan 10% van de zendingswerkers de plaatselijke taal spreken!^{xix}
6. Veel materiaal is slecht vertaald
7. Te veel organisaties richten zich op dezelfde steden

Door middel van populaire literatuur, lezingen en seminars pogen allerlei sekten en groepen zoals New Age, Jehova getuigen, Hare Krishna's etc het geestelijk vacuum te vullen. Zij schijnen vooral succes te hebben daar waar evangelisatiewerk van de kerken en groepen niet gevolgd werd door goede nazorg! En dat gebeurt helaas nogal eens met de 'hit en run' evangelisatie akties.

De vraag is hoe de gemeentecontacten een rol kunnen spelen in het doorbreken van het isolement. Vanwege het feit dat het hier gaat om internationale contacten hebben ze vaak al een soort doorgeefluik functie gespeeld. Hoe zou dat nog versterkt kunnen worden? Ik denk b.v. aan het doorgeven van informatie over missionair en diakonaal werk in uw eigen gemeente, elders in Nederland of in de wereld. Misschien zou de zendings- en evangelisatiecommissie, een van uw evangelisten of zendingsarbeiders eens een voorlichtings- of zendingsavond kunnen houden in de zuster gemeente. Er is een groot gebrek aan voorbeelden, aan modellen. Hiermee wil ik niet bepleiten dat die zomaar overgeplant worden, nee, maar ter bemoediging, als idee wat aangepast wordt aan de eigen situatie kan het heel bruikbaar zijn.

B. Na gedwongen centralistisch leiderschap ‘van bovenaf’ nog geringe rol van middenkader, van gemeenteleden, voor een benadering ‘van onderop’

Tijdens de communistische tijd is er een bewust beleid gevoerd dat de predikant alle touwtjes in handen had in de gemeente. Zo was hij immers gemakkelijker te controleren.

Gemeenteleden, zelfs kerkeraadsleden mochten nauwelijks een rol van betekenis spelen. Deze situatie is niet snel te veranderen. Soms hoor ik van gemeenteleden dat ze geen ruimte krijgen om aktiever bij het gemeentelieven betrokken te zijn. Anderzijds klagen predikanten dat er geen kapabele mensen zijn in de gemeente die verantwoordelijkheid kunnen dragen. Ik merk dat enthousiaste gemeenteleden gemakkelijk hun eigen gang gaan, zonder contact te houden met de predikant en de kerkeraad. Als de predikant er dan eindelijk toekomt gemeenteleden in te schakelen, heeft hij vaak erg hoge verwachtingen heeft van hun inbreng, en realiseert hij zich vaak niet dat er tijd mee gemoeid is, voordat iemand in zijn taak gegroeid is. Misschien dat de gemeentecontacten een bijdrage kunnen leveren om een visie aan te kweken bij de predikant om gemeenteleden te betrekken in het gemeentewerk?

Heel vaak denkt men bij het spreken over de kerk in eerste instantie aan een gebouw, of een instituut. Dat de gemeente ook een gemeenschap is waarin men oog voor elkaar heeft en de gemeenschap der heiligen mag beleven staat vaak op de achtergrond.

Er is nog weinig oog voor de missionaire toerusting van gemeenteleden om in woord en daad getuige te zijn in wereld van vandaag, in the ‘marketplace’. Zouden gemeentecontacten kunnen helpen door visie verspreiden en model geven?

Gelukkig ziet men er in toenemende mate het belang van in dat er een middenkader wordt opgeleid. De ouderlingenbond in Hongarije doet belangrijk werk in het toerusten van de ambtsdragers. *Vb. Interesse bij toerusting PMTI: Miskolc, Debrecen.*

Vaak is er spanning in visie tussen oudere en jongere predikanten ten aanzien de wijze waarop de missionaire roeping gestalte gegeven moet worden. Ouderen zijn vaak meer gericht op het ‘overleven’, jongeren zien het belang ervan in om rand- en buitenkerkelijken te bereiken.

C. Na gedwongen eenheid nu versplintering in het kerkelijk leven^{xx}

1. De verdeeldheid vaak versterkt door de internationale contacten.

Als ik alleen al denk aan de vele organisaties en kerkgenootschappen die zich bezighouden met Hongarije, wordt veel langs elkaar heen gewerkt, zelfs als die goedbedoelde hulp vanuit een en hetzelfde kerkgenootschap komt.

De talrijke gemeentecontacten bevorderen de versplintering en de verdeeldheid – vaak onbewust – . De vraag is hoe we ‘dienaren van de verzoening’ kunnen worden. Jezus bad in Johannes 17 om eenheid, ‘opdat de wereld gelove’.

Er zijn duizenden zendingsarbeiders werkzaam in Centraal en Oost Europa, maar in verhouding weinigen werken binnen de bestaande kerkelijke structuren met het oogmerk om de plaatselijke kerken te helpen om hun eigen taak op het gebied van zending, evangelisatie en diakonaat aan te pakken. **“In staat**

stellen” betekent niet dat we projecten voor 100% financieren, maar meer dat ieder naar draagkracht bijdraagt. Vaak heeft goedbedoelde buitenlandse hulp de passieve houding bij de gemeenteleden die er toch al was vanuit het verleden nog versterkt. We moeten oppassen dat er niet een ongezonde afhankelijkheids relatie groeit als het accent van onze hulp op de materiele kant valt.

2. Vele interne problemen en scheuringen, omdat er nauwelijks communicatie is - nog veel wantrouwen in onderlinge relaties.

3. Grote moeite met het kunnen omgaan met andere meningen

D. Kerken verliezen geloofwaardigheid en aantrekkingskracht, omdat ze niet ingaan op de werkelijke problemen, geen antwoord geven op de vragen van vandaag

Na de aanvankelijk sterk toegenomen interesse in de kerken is er een grote verandering opgetreden in de laatste jaren. De interesse **in het christelijk geloof** is denk ik niet afgenomen, maar **wel in de kerk als zodanig**, in de traditionele kerken. In veel gevallen is de huidige kerkleiding en de oudere generatie in de kerk vooral druk met het restaureren van het verleden, hetzij door het oppakken van de evangelisatiemethoden van veertig jaar geleden, hetzij door het terugclaimen van schoolgebouwen. Er is nauwelijks bezinning op hoe erop de uitdagingen van het heden ingegaan kan worden. Gelukkig is er onder studenten, theologiestudenten en jongere predikanten een tendens te bespeuren tot vernieuwing, tot het leven in het nu. Onder hen leeft sterk de vraag hoe het aloude Evangelie te verkondigen in de huidige gesecculariseerde moderne maatschappij. Zij willen uit hun isolement komen en het gesprek over deze vragen aangaan. Het paradoxale is echter dat zij in letterlijke zin vaak zo druk zijn met het begraven van de oude generatie kerkleden dat ze nauwelijks aan zo'n bezinning toekomen.

E. Op weg naar missionaire - diakonale gemeente-zijn in Midden- en Oost-Europa van de 21ste eeuw: Van “fortress mentality”/ “kom structuur” naar “ga structuur”

1. **Ondersteuning geven** bij het opzetten van missionaire/diakonale toerustingsprogramma's voor gemeenteleden die aansluiten bij en relevant zijn voor noden van de veranderde wereld van vandaag. De nadruk moet vallen op “hen in staat stellen” zelf aan de gang te gaan en de missionaire taak op te pakken. Hen leren hoe het moet, en niet doen in hun plaats wat de kerken zelf ook zouden kunnen. *Cf. PMTI: toerusting van ouderlingen, vrouwenverenigingen, jongeren. Ook: cruciale rol van de predikanten opleiding!*
2. Aangaan van het theologisch gesprek tussen zusterkerken t.a.v. het wezen van gemeentezijn en de rol van de predikant daarin. Kost tijd!

Het is nodig om samen met deze kerk de bezinning op en het doordenken van de missionaire vragen waarvoor zij zich gesteld zien op te nemen.

- *Samen* te zoeken naar wegen om het evangelie aan te laten sluiten bij de belevingswereld van de gesecculariseerde mens van West, Centraal en Oost Europa en bij de noden van de wereld van vandaag! *Cf. Urban Mission conferentie.*
- Nationalistische tendenzen spelen een grote rol in Midden- en Oost-Europa. In Hongarije ook in toenemende mate. Daarom is het belangrijk te komen tot een nieuw verstaan dat het Evangelie Goed Nieuws is voor alle volken, alle naties! God is geen stammengod, maar de Here van hemel en aarde. *Cf. Conferentie over Roma zending.*
- Het uitgangspunt dient daarbij genomen te worden in een bijbelse bezinning op het wezen van het Kerkzijn, en de missionaire-diakonale roeping van de gemeente plaatselijk en wereldwijd, ten opzichte van *alle* volken. Geen restauratie maar vernieuwing, op basis van de lessen die dat verleden aanreikt. Openingen voor deze bezinning bemerk ik vooral bij jongeren, bij studenten, theologie studenten en jonge predikanten. Op hun vragen moet ingegaan worden. Met hen kan en moet het gesprek aangegaan worden.

V. Rol van het PMTI in de missionaire toerusting

(Afhankelijk van de tijd enkele samenvattende opmerkingen en voorbeelden: Futo Zoltan). Groeiende uitdagingen. Dank voor u hulp en gebed!

VI. Tenslotte

We komen langzamerhand aan het einde van onze 'wandeling'. De kerken van Midden- en Oost- Europa zien zich onverwacht geplaatst voor grote uitdagingen. De veranderingen kwamen echter te snel. Ze waren er niet op voorbereid. Intern is er nog veel orde op zaken te stellen. Er is nauwelijks visie op het wezen van het kerk-zijn. Ervaring en kader ontbreekt, waardoor ze niet of nauwelijks op deze nieuwe situatie kunnen reageren. Het opzetten van nieuwe structuren verloopt daardoor moeizaam.

U zult misschien gemerkt hebben dat er meer parallellen zijn tussen Midden- en Oost- Europa en Nederland dan u op het eerste gezicht vermoedde. Ik hoop dat mijn verhaal een aanzet geeft tot het inhoudelijk (geloofs) gesprek tussen beide zusterkerken en tot een voortgaande bezinning op de missionaire-diakonale vragen ook van onze eigen nederlandse situatie. De gemeentecontacten kunnen daarin een belangrijke rol spelen, al denk ik dat het belangrijk is dat ook op andere nivo's in de kerk dat gesprek wordt aangegaan. Juist vanwege het jarenlange isolement is het belangrijk dat de plaatselijke gemeenten zich bewuster worden van de grotere verbanden nationaal en internationaal. Ook de problemen waar de kerken zich voorgesteld zien kunnen niet alleen op lokaal vlak opgelost worden. **Samenwerking is nodig.** Maar hoe? Het aangaan van dit gesprek, hoe te reageren op de uitdagingen van deze tijd, hoe het Evangelie op een eigentijdse en relevante manier te verkondigen en gestalte te geven in het Midden- en Oost-Europa en in West-Europa van nu beschouw ik als een grote prioriteit. Hier zijn geen pasklare antwoorden mogelijk, we kunnen en moeten veel van elkaar leren.

Elkaar hierin bemoedigen en versterken, **wederzijds**, dat is denk ik de kern van contacten tussen zusterkerken en zustergemeenten. Daarin is de Stichting Hulp Oost Europa als jarenlang betrokken. Het is goed om vandaag eens pas op de plaats te maken op deze eerste

nieuwjaarsbijeenkomst van de 21ste eeuw. Het is tijd om in dankbaarheid terug te kijken, maar soms ook moeten bakens verzet worden.

Moge de Here ons allen hierin zegenen, deze weg te gaan, opdat het Evangelie in woord en daad zal schijnen in West, Oost en Midden Europa en in deze wereld.

Houten, januari 2001.

Vragen:

1. Wat beschouwt u als de grootste nood in de gemeente (kerkelijk en burgerlijk!) waar u contact mee hebt? Waarom beschouwt u dit als een nood? Hoe probeert u uw zustergemeente daarin te helpen? Op welke hindernissen stuit u? In hoeverre komt het initiatief voor deze diagnose en oplossing bij uw zustergemeente vandaan?

2. Wat betekent het in uw eigen stad of dorp missionaire-diakonale gemeente te zijn? Hoe geeft u daar gestalte aan? Wat kunt u van uw zustergemeente, zusterkerk leren?

3. Hoe kunt u als nederlandse kerkelijke gemeente meewerken aan vernieuwing van de gemeenten in het land waarmee u contact hebt, zonder paternalistisch te zijn, als er voor die vernieuwing zelf, b.v. kringenwerk, toerusting van gemeenteleden etc. weinig visie en ervaring is bij predikanten?

ⁱ In gewijzigde vorm is deze lezing gehouden op 18 april 1998 op een dag over "Gemeentecontacten met kerken in Oost-Europa nu", georganiseerd door deputaten Hulpverlening van de Chr. Geref. Kerken en gepubliceerd in het orgaan van de deputaten Hulpverlening in juni 1999.

ⁱⁱ Rom. 1: 11 en 12. Sally van de Graaf geeft deze tekst mee als motto van haar doctoraalscriptie over "Gemeentecontacten tussen gemeenten in Nederland en Roemenië". Scriptie voor de Kerkelijke Opleiding van de Nederlandse Hervormde Kerk verbonden aan de Theologische Faculteit van de Universiteit van Utrecht. Uitgave Stichting Roemenië Beraad Nederland 1997.

ⁱⁱⁱ Sally van de Graaf-Leentfaar, Gemeentecontacten tussen gemeenten in Nederland en Roemenië. Scriptie voor de Kerkelijke Opleiding van de Nederlandse Hervormde Kerk verbonden aan de Theologische Faculteit van de Universiteit van Utrecht. Uitgave Stichting Roemenië Beraad Nederland 1997, 29-33.

^{iv} Ds. W.C. Moerdijk heeft in zijn lezing "Contact van kerk tot kerk" gehouden op 2 November 1996 op de conferentie over "Gemeente-contacten Oost-Europa" vanuit bijbels perspectief duidelijk aangegeven hoe de prioriteiten liggen. Zijn conclusie: "Laat geld en materiële hulp dus niet de relatie beheersen, maar laat het een middel mogen zijn om elkaar te dienen, zoals Christus ons gediend heeft. Een vanzelfsprekende uitdrukking van verbondenheid, omdat broeders en zusters elkaar niet in de steek laten. Waarbij de rechterhand niet weet wat de linker doet. Meer niet!"

^v Speaking on the situation in the former Soviet Union, Sergei Sannikov considers one of the most pressing needs: "Strategic developments and directions and some of the most pressing needs are common to most of our churches", "A Call for New Strategies and Structures", *EWCMR* III/3 (1995), 1 and 2.

^{vi} "Gesprek met Hongaarse Julia Szabó: 'Leer elkaars leven te delen voor je elkaars middelen deelt'", in: Thom Hiemstra, "Gemeentecontacten met Oost-Europa", *Allerwegen* XXV/13 (1994), 53.

^{vii} "Gesprek met Hongaarse Julia Szabó: 'Leer elkaars leven te delen voor je elkaars middelen deelt'", in: Thom Hiemstra, "Gemeentecontacten met Oost-Europa", *Allerwegen* XXV/13 (1994), 53.

^{viii} "Gesprek met Hongaarse Julia Szabó: 'Leer elkaars leven te delen voor je elkaars middelen deelt'", in: Thom Hiemstra, "Gemeentecontacten met Oost-Europa", *Allerwegen* XXV/13 (1994), 53.

^{ix} "Árak és bérek Kelet-Európában. Hason szórak", *HVG* 1998, február 7, 24.

^x Dalma Böszörményi and Harold Delaney, "A Hurting Hungary", *EWCMR* I/2 (1993), 6 and 7.

^{xi} Dalma Böszörményi quoting from F. Branfman, "In search of the Hungarian Soul", *Budapest Week*, 6-12 Februarz 1992, 10 and G. Koczán and K. Ozsváth, "Suicide Events in County Baranya, 1984-1987" in I. Munnich

and B. Kolozsi, eds. *Studies in Deviant Behaviours in Hungary*, 75 and G. Koczán and K. Ozsváth, “Suicide in Critical Life Periods”, in *ibid.*, 43.

^{xii} United Nations, *The 1990 United Nations Demographic Yearbook*.

^{xiii} Koczán and Ozsváth, “Suicide Events”, 76.

^{xiv} “Mozgalom az egészséges újszülöttekért. Drámai mélyponton a születésszám”, *Magyar Nemzet* 28 februári 1998, 6.

^{xv} Dalma Böszörményi and Harold Delaney, “A Hurting Hungary”, *EWCMR I/2* (1993), 7. Zie ook artikel van Miklós Tomka.

^{xvi} In “The questions from Russian Church Leaders to East European School of Theology”, in preparation of the Second Oradea conference on Theological Education and Leadership development, March 1998.

^{xvii} In Fall 1995 in total 4906 missionaries in Former Soviet Union and East Central Europe. Short term 3197 and career 1709. In Former Soviet Union 3190 and East Central Europe 1716. The statistics comprise 25 largest agencies. *EWCMR III/4* (1995), 3.

^{xviii} John Moldovan, “Obstacles to Evangelism”, *EWCMR V/1* (1997), 6. Vgl. Johannes Reimer, “Mission in Post Perestroika Russia”, *Missionalia* 24 (1996), 18-39.

^{xix} John Johnson, “Three things you should not believe about ministry in the former Soviet Union”, *Evangelical Missions Quarterly*, July 1994, 296.

^{xx} Cf. Sergei Sannikov, “A Call for New Strategies and Structures”, *EWCMR III/3* (1995), 2. “The main problem is that we lack coordination. We are totally separate. We need to learn how to cooperate again because the Lord gives us certain resources and we need to use them much more wisely than we do now. We will have more money if we pool our goals and share information. ...We need to realize that only by working together in mutual cooperation will we be most fruitful for the Lord. Again, I realistically don’t think this can be resolved overnight, but I still think this is a great pressing need.”